

Ажибаева Г.М.,
доцент, менеджмент магистрі,
gulzhan121983@mail.ru
Академик З.Алдамжар атындағы
Қостанай әлеуметтік-техникалық
университеті,
110000 Қостанай қ.,
Кобыланды Батыр даңғылы, 27

ХАЛЫҚТЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ САУАТСЫЗДЫҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙЫНА ӘСЕР ЕТУІ

Андатпа. Қаржылық сауатсыздық-бұл жеке қаржыны басқаруда білім мен дағдылардың жетіспеушілігі, бұл қолма-қол ақшаны тиімсіз пайдалануға, қарыз жүктемесінің өсуіне және алаяқтық схемаларға осалдыққа әкеледі. Халықтың қаржылық сауатсыздығы әлеуметтік-экономикалық жағдайға айтарлықтай теріс әсер етеді. Жеке тұлғалардың қаржылық білімінің төмендігі олардың ақшаны тиімсіз басқаруына, қарызға тәуелділіктің артуына және жинақтау мәдениетінің болмауына әкеледі. Бұл өз кезегінде халықтың әлеуметтік осал топтарының көбеюіне, тұтынушылық несиелердің шамадан тыс өсуіне және экономикалық теңсіздіктің ұлғаюына алып келеді.

Мақалада халықтың қаржылық сауатсыздығының әлеуметтік-экономикалық жағдайға әсері қарастырылады. Қаржылық білімнің жеткіліксіз деңгейі жеке қаржыны тиімсіз басқаруға, шамадан тыс қарызға және алаяқтық схемаларға осалдыққа әкеледі. Қаржылық сауатсыздық азаматтардың әл-ауқатының төмендеуіне, ұлттық экономикадағы әлеуметтік теңсіздік пен тұрақсыздықтың өсуіне ықпал етеді. Мақалада Қазақстандағы өзекті ахуал, мемлекеттік деңгейде қабылданатын шаралар, сондай-ақ халық арасында қаржылық сауаттылықты арттыру қажеттілігі талданады.

Түйін сөздер: азаматтардың әлеуметтік әл-ауқаты, қаржылық сауаттылық, қаржылық сауатсыздық, әлеуметтік-экономикалық жағдай, жеке қаржы, қаржылық тәуекелдер, қарыз жүктемесі, экономикалық тұрақтылық, қаржылық білім, тұтынушылық несие, экономикалық теңсіздік, жинақтау мәдениеті, қаржылық алаяқтық, қаржылық пирамида.

Кіріспе

Қаржылық сауаттылық елдің тұрақты экономикалық дамуын және оның азаматтарының әл-ауқатын қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Қаржы құралдары мен қызметтері күрделене түсетін қазіргі әлемде бұл салада білімнің

жетіспеуі ауыр әлеуметтік-экономикалық салдарға әкеледі. Қаржылық сауатсыздық халықтың берешегінің өсуіне, өмір сүру деңгейінің төмендеуіне, қаржылық алаяқтық құрбандарының көбеюіне және экономиканың жалпы тұрақсыздығына ықпал етеді.

Қазақстанда қаржылық сауаттылық мәселесі өзекті мәселелердің бірі болып қала береді. Мемлекет қабылдаған шараларға қарамастан, көптеген азаматтар жеке қаржыны басқаруда қиындықтарға тап болады, кірістерді дұрыс бөлу, жинақтау, инвестициялау және несиелі құралдарын қауіпсіз пайдалану туралы жеткілікті білімі жоқ. Нәтижесінде борыштық жүктеме артады, қаржылық жағынан осал азаматтар саны артады, бұл өз кезегінде тұтастай алғанда елдің әлеуметтік-экономикалық жағдайына әсер етеді.

Қазақстанда халықтың қаржылық сауаттылығының деңгейі жалпы алғанда төмен болып отыр, бұл елдің әлеуметтік-экономикалық жағдайына айтарлықтай әсер етуде. Қаржылық сауатсыздық азаматтардың жеке қаржыларын тиімсіз басқаруына, қарыздық жүктеменің артуына және жинақтау мәдениетінің болмауына әкеледі. Мысалы, көптеген адамдар несиелі шарттарын толық түсінбей, жоғары пайыздық мөлшерлемелермен келісімшарттарға қол қояды, нәтижесінде қарыздарын өтей алмай, қаржылық қиындықтарға тап болады.

Ұлттық деңгейде қаржылық сауатсыздық экономикалық өсімнің баяулауына, көлеңкелі экономиканың кеңеюіне және әлеуметтік тұрақсыздықтың күшеюіне ықпал етеді. Қаржылық жағынан сауатты адам алған несиесін міндетті түрде қайтарады және салық төлеуден қашпайды, бұл өз кезегінде ел экономикасының тұрақтылығына оң әсер етеді.

Қазақстандағы қаржылық сауатсыздықтың негізгі себептері:

1. Қаржылық білім деңгейінің жеткіліксіздігі
  - ✓ Халыққа арналған оқыту курстары мен бағдарламаларының жетіспеушілігі.
  - ✓ Қаржы құралдары туралы аз хабардар болу
2. Азаматтардың көпшілігі банктік өнімдерді, инвестицияларды және сақтандыруды жақсы білмейді.
  - ✓ Несиелер мен қарыздарды ресімдеу кезіндегі тәуекелдерді жеткіліксіз түсіну.
  - ✓ Жеке бюджетті жоспарлау дағдыларының болмауы
3. Жинақ пен ұзақ мерзімді қаржылық жоспарлауға жеткіліксіз назар аудару.
  - ✓ Импульсті сатып алуға және кірісті ұтымсыз пайдалануға жоғары бейімділік.
  - ✓ Қаржылық алаяқтық және несиелік тәуелділік
4. Қаржы пирамидалары мен алаяқтық схемалардың өсуі.
  - ✓ Тұтынушылық несиелер мен жоғары пайыздық несиелерге оңай қол жетімділік.
  - ✓ Қаржы институттарына деген сенімнің болмауы
5. Бұрынғы дағдарыстарға байланысты банктерге, сақтандыру компанияларына және инвестициялық құралдарға күмәнмен қарау.

- ✓ Мүмкін қаржылық шығындардан қорқу.
- ✓ Әлеуметтік-экономикалық факторлар
- ✓ Табыстың төмен деңгейі және халықтың көп мөлшерде несиеге кіруі.
- ✓ Қаржылық білімге қол жеткізудегі қалалық және ауылдық аймақтар арасындағы алшақтық.

Бұл мәселені шешу үшін Қазақстанда қаржылық сауаттылықты арттыру жөніндегі мемлекеттік бағдарламалар іске асырылуда, алайда тиімді нәтиже үшін білім беру бастамаларын, қаржылық қызметтерді цифрландыруды және азаматтардың өз әл-ауқаты үшін жауапкершілігін арттыруды қамтитын кешенді тәсіл талап етіледі.

Осы себептерді жою үшін қаржылық білім беруді күшейту, халықтың қаржылық мәдениетін дамыту және қаржы институттарымен тиімді жұмыс жүргізу маңызды.

Қазақстан Республикасы Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігінің 2023 жылғы зерттеуіне сәйкес, халықтың қаржылық сауаттылық деңгейі 40,2%-ды құрады, бұл 2020 жылғы 39%-бен салыстырғанда аздаған өсімді көрсетеді.

Қаржылық сауаттылықты арттыру мақсатында 2020-2024 жылдарға арналған тұжырымдама қабылданды, оның аясында халықтың қаржылық білімін жетілдіруге бағытталған шаралар жүзеге асырылуда.

Бұл шаралар азаматтардың қаржылық тұрақтылығын нығайтуға және елдің экономикалық дамуына оң ықпал етеді деп күтілуде.

Қаржылық сауаттылықтың артуы азаматтардың жеке қаржыларын тиімді басқаруына, жинақтау мәдениетінің қалыптасуына және қарыздық міндеттемелерін уақтылы өтеуіне ықпал етеді. Бұл өз кезегінде ел экономикасының тұрақтылығына оң әсерін тигізеді.

Дегенмен, қаржылық сауаттылық деңгейінің әлі де жеткіліксіздігі байқалады, бұл халықтың әлеуметтік-экономикалық жағдайына теріс әсер етуі мүмкін. Сондықтан қаржылық білім беру бағдарламаларын жетілдіру және халық арасында қаржылық сауаттылықты арттыру шараларын күшейту маңызды болып табылады.

Әдістеме

Қаржылық сауатсыздықтың Қазақстан халқының әлеуметтік-экономикалық жағдайына әсерін зерттеу үшін талдаудың сандық және сапалық әдістерін қамтитын кешенді әдіснамалық тәсіл қолданылды.

Зерттеудің әдістемесі халықтың қаржылық сауатсыздығының әлеуметтік-экономикалық жағдайға әсерін бағалау үшін келесі тәсілдерді қамтиды:

1. Теориялық талдау

Ғылыми әдебиеттерді, статистикалық деректерді және қаржы саласын реттейтін нормативтік-құқықтық актілерді зерттеу.

Қаржылық сауаттылықты арттырудың шетелдік және отандық тәжірибесін талдау.

2. Сандық әдістер

Статистикалық талдау: Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігінің, ҚР Ұлттық Банкінің, Ұлттық статистика бюросының және басқа да ашық көздердің деректерін өңдеу.

Халықтың сауалнамаларын талдау: Қазақстан азаматтарының қаржылық сауаттылық деңгейі бойынша әлеуметтік зерттеулердің нәтижелерін зерттеу.

3. Сапалы әдістер

Қаржылық сауаттылық, несиелік жүктеме және халықтың әлеуметтік-экономикалық жағдайы туралы жарияланымдар мен есептердің Контент-талдауы.

Қаржы секторының өкілдерімен, экономистермен және қаржы пәндерінің оқытушыларымен сараптамалық сұхбат.

4. Салыстырмалы талдау

Қазақстандағы қаржылық сауаттылық деңгейін халықаралық көрсеткіштермен салыстыру.

Халықтың қаржылық хабардарлығын арттыру бойынша басқа елдердің табысты тәжірибелерін талдау.

5. Тәжірибелік бөлім

Қаржылық сауаттылықтың төмен деңгейі мен әлеуметтік-экономикалық проблемалар (несиелендірудің өсуі, өмір сүру деңгейінің төмендеуі, қаржылық алаяқтық) арасындағы байланысты анықтау.

Бұл әдіснамалық тәсіл мәселені терең зерттеуге, әсер етудің негізгі факторларын анықтауға және халықтың қаржылық сауаттылығын арттырудың тиімді шараларын ұсынуға мүмкіндік береді.

Әдебиетке шолу

Отандық әдебиетте қаржылық сауаттылық мәселесі экономикалық тұрақтылық пен орнықты даму тұрғысынан қарастырылады (Жұмабаева, Г. «Қаржылық сауаттылық және оның Қазақстан экономикасына әсері» Экономикалық зерттеулер журналы, 2021. Смағұлова, Л. «Халықтың қаржылық сауаттылығын арттырудың өзекті мәселелері» Қаржы және инвестициялар, 2022ж). Авторлар халықтың қаржылық білімінің жеткіліксіздігі несиелендірудің жоғары деңгейіне және әл-ауқаттың төмендеуіне әкелетінін атап көрсетеді.

Нәтижелер

Қаржылық сауатсыздықтың Қазақстан халқының әлеуметтік-экономикалық жағдайына әсерін зерттеу бірнеше негізгі аспектілерді анықтады:

1. Халықтың қаржылық сауаттылығының төмен деңгейі

Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігінің деректеріне сәйкес, Қазақстандағы қаржылық сауаттылық индексі төмен деңгейде қалып отыр (2023 жылы – 40,5%).

Азаматтардың көпшілігі жеке қаржыны, жинақтауды және инвестицияларды басқаруда қиындықтарға тап болады.

Сауалнамалар көрсеткендей, халықтың көп бөлігі қаржылық жоспарлаудың негіздерімен таныс емес және несиелерді ұтымды пайдалана алмайды.

2. Несиелендіру мен қаржылық осалдықтың өсуі

ҚР Ұлттық банкінің мәліметінше, тұтынушылық кредиттердің жалпы көлемі өсуде, бұл халықтың кредиттік тәуелділігінің жоғары екендігін көрсетеді.

Көптеген азаматтар несие шарттарын толық түсінбестен қарыз алады, бұл мерзімі өткен қарыздар санының артуына әкеледі.

2023 жылы, әсіресе, қоғамның аз қамтылған топтары арасында халыққа борыштық жүктеме деңгейі өсті.

3. Қаржылық алаяқтықтың өсуі

Соңғы жылдары Қазақстанда қаржы пирамидаларымен және инвестициялаудың заңсыз схемаларымен байланысты алаяқтық жағдайларының өсуі байқалады.

Тәуекелдер туралы білімнің жетіспеушілігі азаматтардың алаяқтардың құрбаны болып, қомақты соманы жоғалтуына әкеледі.

Құқық қорғау органдарының мәліметтері бойынша, соңғы 3 жылда қаржылық алаяқтық саласындағы қылмыстардың саны артты.

4. Қаржылық сауаттылық деңгейіндегі аймақтық айырмашылықтар

Ірі қалалардың (Астана, Алматы) тұрғындары, жалпы алғанда, ауылдық өңірлердің тұрғындарына қарағанда қаржы құралдары туралы көбірек біледі.

Ауылдық жерлерде қаржылық білім мен заманауи банктік қызметтерге қол жетімділік шектеулі болып қалады.

5. Қаржылық сауаттылықты арттыру жөніндегі мемлекеттік шаралар

Қазақстанда білім беру курстарын, семинарларды және онлайн-платформаларды қоса алғанда, қаржылық сауаттылықты арттыруға бағытталған бағдарламалар іске асырылуда (мысалы, FinGramota.kz).

Мектептер мен жоғары оқу орындарында қаржылық білім беруді жақсарту бойынша бастамалар енгізілуде. Алайда, халықты осы бағдарламалармен қамту жеткіліксіз болып қала береді және мемлекет пен қаржы институттарының неғұрлым белсенді қатысуы талап етіледі.

Қаржылық сауатсыздық Қазақстан халқының әлеуметтік-экономикалық жағдайына әсер ететін күрделі мәселе болып қала береді. Білім беру бағдарламаларын, несие саясатын бақылауды күшейтуді және қаржылық алаяқтықпен күресу шараларын қамтитын кешенді стратегия қажет.

Қазақстанда халықтың қаржылық сауаттылығын арттыру мақсатында бірнеше маңызды шаралар жүзеге асырылуда:

1. **Мемлекеттік тұжырымдама қабылдау:** 2020 жылы Қазақстан Республикасы Үкіметі "Қаржылық сауаттылықты арттырудың 2020–2024 жылдарға арналған тұжырымдамасын" бекітті. Бұл құжат қаржылық білім берудің үздіксіз процесін қамтамасыз етуге және халықтың қаржылық хабардарлығын, білімін және дағдыларын жақсартуға бағытталған.

2. **Қаржылық сауаттылықты дамыту жөніндегі сараптамалық кеңес құру:** Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі жанынан халықтың

қаржылық сауаттылығын арттырудың стратегиялық бағыттарын әзірлеу және іс-шараларды бағалау мақсатында сараптамалық кеңес құрылды. Кеңес құрамына қаржы ұйымдарының өкілдері, экономистер, қаржыгерлер, БАҚ өкілдері және блогерлер кіреді.

3. **Білім беру жүйесіне енгізу:** Мектептер мен жоғары оқу орындарында қаржылық сауаттылықты оқыту бағдарламалары енгізілуде. Бұл бастама жастардың қаржылық білімін ерте жастан қалыптастыруға бағытталған.

4. **Ақпараттық науқандар мен оқыту бағдарламалары:** Мемлекеттік және жеке ұйымдар халық арасында қаржылық сауаттылықты арттыруға бағытталған ақпараттық науқандар, семинарлар және тренингтер өткізуде. Бұл шаралар азаматтардың қаржылық білімін жетілдіруге және олардың қаржылық қызметтерді тиімді пайдалануына ықпал етеді.

Келесі кестеде қаржылық сауаттылықтың жалпы индексі, халықтың жеке қаржыны басқару және қаржы жүйесі бойынша ақпарат алу бойынша мәліметтер берілген.

Кесте 1. ҚР халықтың қаржылық сауаттылығы

Жылдар	Қаржылық сауаттылықтың жалпы индексі %	Жеке қаржыны басқару %	Қаржы жүйесі бойынша ақпарат алу %
2020	39,07	40,35	19,3
2021	39,52	42,57	35,45
2022	40,2	36,45	37,52
2023	40,5	38,6	42,8

Берілген деректерге сүйенсек 2020 жылдан 2023 жылға дейін елімізде халқының қаржылық сауаттылығының жалпы индексінің өсуі байқалады. Қаржы жүйесі бойынша ақпарат алу компонентіндегі прогресс ерекше байқалады, ол 2020 жылғы 19,3% - дан 2023 жылы 42,8% - ға дейін өсті. Бірақ сонда да менің ойымша халықтың қаржылық сауаттылығын арттыру, әсіресе жеке қаржыны басқару саласындағы іс шараларды жалғастыру қажеттігін көрсетеді. Жеке қаржылық жоспарлау саласындағы білім беру бағдарламаларын күшейту қажеттігін көрсете отырып, 2021 жылғы 42,57% - дан 2023 жылы 38,6% - ға дейін төмендеу байқалады.

2022 жылы Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі Қазақстанның барлық аймақтарында және Республикалық маңызы бар қалалардан 2 550 респондентті қамтыған әлеуметтік зерттеу жүргізді. Нәтижелер көрсеткендей, 2020-2022 жылдар аралығында азаматтардың есепшоттарды төлеудегі жауапкершілігі, қаржылық жоспарлау мен бюджетті жүргізудегі тәртіптілігі, сондай-ақ ай сайынғы міндетті шығындарды төлегеннен кейін жинақтарды қалыптастыруда өсім байқалады.

2023 жылы қаржылық сауаттылықты арттыру бойынша сараптамалық кеңес құрылды, оның құрамына қаржы ұйымдарының, қоғамдық

бірлестіктердің өкілдері, кәсіби экономистер мен қаржыгерлер, сондай-ақ пікір көшбасшылары кірді. Кеңестің негізгі міндеті - елдегі қаржылық сауаттылықты дамытудың стратегиялық бағыттарын әзірлеу және ағымдағы іс-шараларды бағалау.

Соңғы жылдары Қазақстанда халықтың қаржылық сауаттылық деңгейін бағалауға бағытталған бірнеше зерттеулер жүргізілді. Бұл зерттеулер өзгерістер динамикасын анықтауға және назар аударуды қажет ететін негізгі бағыттарды анықтауға мүмкіндік береді.

Халықаралық деңгейде салыстырсақ 2021 жылы ТМД елдері бойынша қаржылық сауаттылықтың орташа көрсеткіші 55,8% құрады. Қазақстан 59,6% көрсеткішімен Беларусьпен (61,4%) және Әзірбайжаннан (45,9%) озып, үшінші орынға ие болды. Менің ойымша бұл жақсы жетістік, бірақ сондада әрі қарай бұл салада халықпен нәтижелі жұмыс жасау керек, әсіресе халыққа дұрыс түсінікті ақпарат жеткізу. Мысалы соңғы кездері Қазақстанда қаржылық алаяқтық бойынша өсуі байқалады, бұл көбінесе халықтың қаржылық сауаттылығының жеткіліксіз деңгейіне байланысты. Осы шараға байланысты 2022 жылы Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі екі жаңа компонентті қосу арқылы зерттеулерін кеңейтті:

1. Қаржылық алаяқтық: халықтың әртүрлі алаяқтық схемалары туралы хабардарлығын және оларды тану қабілетін бағалау.

2. Мүгедектігі бар адамдардың қаржылық сауаттылығы: мүмкіндігі шектеулі адамдар арасындағы қаржылық білім мен дағдылардың деңгейін талдау.

2023 жылы Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі кезекті зерттеу жүргізді, оған Республикалық маңызы бар үш қаладан және Қазақстанның барлық облыстарынан 3 000 адам қатысты. Алғаш рет тұтынушылық несиелерді рәсімдеу кезінде тұтынушылардың тәжірибесі, сондай-ақ банк менеджерлерінің несие беру шарттары мен мерзімі өткен жағдайда жауапкершілік туралы ақпаратты ашу дәрежесі бағаланды. Нәтижелер сауалнамаға қатысқандардың 48,2% - ақша жинау мүмкіндігі бар екенін көрсетті, бұл халық арасында қаржылық тәртіптің жоғарылағанын көрсетеді. Бұл зерттеулер қаржылық сауаттылықты арттыруға бағытталған білім беру бастамаларын жалғастыру қажеттілігін көрсетеді, әсіресе жеке қаржыны басқару және қаржылық алаяқтықтан қорғау.

Бұл шаралар халықтың қаржылық сауаттылығын арттыруға және олардың әлеуметтік-экономикалық жағдайын жақсартуға бағытталған.

Қаржылық сауаттылық деңгейін жоғарылату экономикалық, әлеуметтік және қаржылық қызметтерге қолжетімділікті кеңейтеді және әлемдік практикада болашақтағы дағдарыстардың алдын алуға бағытталған қаржылық реформалардың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

Сонымен қатар, қаржылық сауаттылықты арттыру үшін мектептер мен жоғары оқу орындарында арнайы пәндер енгізу, бұқаралық ақпарат құралдары арқылы ақпараттық науқандар жүргізу және халыққа қаржылық кеңес беру қызметтерін ұсыну сияқты шаралар жүзеге асырылуда.

Бұл бастамалар халықтың қаржылық сауаттылығын арттыруға және олардың әлеуметтік-экономикалық жағдайын жақсартуға бағытталған.

Қорытынды

Халықтың қаржылық сауатсыздығы – Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық дамуына айтарлықтай әсер ететін маңызды мәселе. Зерттеулер көрсеткендей, қаржылық білімнің төмен деңгейі халықтың табыс пен шығысты дұрыс басқармауына, қарыздық жүктеменің артуына және әлеуметтік тұрақсыздықтың күшеюіне әкеледі.

Қаржылық сауаттылықтың жеткіліксіздігі жеке тұлғалар мен отбасылардың әл-ауқатына теріс әсер етіп қана қоймай, тұтастай алғанда экономиканың қаржы жүйесінің тұрақтылығына қауіп төндіреді. Несиелік тәуекелдердің өсуі, халықтың жинақ мәдениетінің төмендігі және қаржылық алаяқтыққа бейімділігі – қаржылық білімнің жеткіліксіздігінің негізгі салдарлары.

Дегенмен, соңғы жылдары Қазақстанда қаржылық сауаттылықты арттыруға бағытталған бірқатар бастамалар жүзеге асырылуда. ҚР Ұлттық Банкі, Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі мен басқа да мемлекеттік және жеке ұйымдар халықтың қаржылық білімін жетілдіру мақсатында түрлі бағдарламалар мен жобаларды іске қосуда. 2020-2024 жылдарға арналған қаржылық сауаттылықты дамыту тұжырымдамасы бұл бағытта жүйелі түрде жұмыс жүргізіліп жатқанын көрсетеді.

Жалпы, қаржылық сауатсыздықты төмендету үшін:

- Қаржылық білім беру бағдарламаларын мектептерден бастап барлық деңгейде кеңейту;
- Азаматтарды жеке қаржыны басқару негіздеріне үйрететін ақпараттық кампаниялар ұйымдастыру;
- Онлайн және офлайн форматтағы қаржылық тренингтер мен семинарларды көбейту;
- Банк және қаржы институттары тарапынан халыққа түсінікті әрі ашық ақпарат беру механизмдерін дамыту қажет.

Осылайша, халықтың қаржылық сауаттылығын арттыру – елдің экономикалық тұрақтылығын қамтамасыз етудің және азаматтардың әлеуметтік әл-ауқатын жақсартудың маңызды факторларының бірі. Бұл бағыттағы кешенді шаралар Қазақстанның қаржылық тұрғыдан тұрақты және дамыған қоғамға айналуына ықпал ететін болады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Алибекова, А. «Қаржылық сауаттылық және несие алушылардың мінез-құлқы». Орталық Азия экономикалық зерттеулер журналы, 2020.
2. Бердалиев, К. «Қаржылық сауаттылық және жеке қаржы басқару». Алматы: Экономика, 2021.
3. Воронова, Е. Н., и Лобанов, И. С. Влияние финансовой грамотности на экономическую устойчивость молодежи. Вестник экономики и финансов, 2023.

4. Жұмабаева, Г. «Қаржылық сауаттылық және оның Қазақстан экономикасына әсері» . Экономикалық зерттеулер журналы, 2021.
5. Искаков, У. «Финансовая грамотность населения Казахстана: проблемы и перспективы» . Вестник КазНУ. Серия экономическая, 2019.
6. Қайырбекова, Д. «Қазақстанда қаржылық сауаттылықты арттырудың экономикалық маңызы» . Қаржы және экономика журналы, 2022.
7. Каппушева, А. Ш. "Социальные аспекты финансовой грамотности в Казахстане". – Журнал «Социальные исследования», 2020 г.
8. Нурпеисова, А. «Қазақстандағы қаржылық сауаттылықтың қазіргі жағдайы және оны арттыру жолдары» . Қазақ экономика университетінің ғылыми еңбектері, 2020.
9. Нұрғалиева, Ж. «Қазақстандағы қаржылық сауаттылық: теория және практика». Астана, 2020.
10. Мұханова, Л. «Жастар арасындағы қаржылық сауаттылық деңгейі: зерттеу нәтижелері» . Болашақ экономикасы журналы, 2022.
11. Смағұлова, Л. «Халықтың қаржылық сауаттылығын арттырудың өзекті мәселелері» . Қаржы және инвестициялар, 2022.
12. Төлегенова, Г. «Халықтың қаржылық сауаттылығы: білім мен тәжірибе арасындағы алшақтық» . Қазақстанның экономикалық шолуы, 2021.
13. www.gov.kz.
14. www.fingramota.kz.

REFERENCES

1. Alibekova, A. «Қаржылық сауаттылық және несие алғушылардың мінез-құлқы» . Орталық Азия экономикалық зерттеулер журналы, 2020.
2. Berdaliev, K. «Қаржылық сауаттылық және зейне қаржы басқару». Алматы: Экономика, 2021.
3. Voronova, E. N., i Lobanov, I. S. Vliyanie finansovoj gramotnosti na jekonomicheskuj u stojchivost' molodezhi . Vestnik jekonomiki i finansov, 2023.
4. Zhumabaeva, G. «Қаржылық сауаттылық және оның Қазақстан экономикасына әсері» . Экономикалық зерттеулер журналы, 2021.
5. Iskakov, U. «Финансовая грамотность населения Казахстана: проблемы и перспективы» . Вестник КазНУ. Серия экономическая, 2019.
6. Kajyrbekova, D. «Қазақстанда қаржылық сауаттылықты арттырудың экономикалық маңызы» . Қаржы және экономика журналы, 2022.
7. Kappusheva, A. Sh. "Social'nye aspekty finansovoj gramotnosti v Kazahstane". – Zhurnal «Social'nye issledovanija», 2020 g.
8. Nurpeisova, A. «Қазақстандағы қаржылық сауаттылықтың қазіргі жағдайы және оны арттыру жолдары» . Қазақ экономика университетінің ғылыми еңбектері, 2020.
9. Nurgalieva, Zh. «Қазақстандағы қаржылық сауаттылық: теория және практика». Астана, 2020.
10. Muhanova, L. «Жастар арасындағы қаржылық сауаттылық деңгейі: зерттеу нәтижелері» . Болашақ экономикасы журналы, 2022.

11. Smagylova, L. «Halyktyн karzhylyk sauattylygyn arttyrudyn ozekti maseleleri» . karzhy zhane investicijalar, 2022.
12. Tolegenova, G. «Halyktyн karzhylyk sauattylygy: bilim men tazhiribe arasyndagy alshaktyk» . Kazakstannyn jekonomikalyk sholuy, 2021.
13. www.gov.kz.
14. www.fingramota.kz.

Ажибаева Г. М.,
доцент, магистр менеджмента,
gulzhan121983@mail.ru

*Костанайский
социально-технический
университет
имени академика З. Алдамжара,
110000 г. Костанай,
пр-т. Кобыланды Батыра, 27*

ВЛИЯНИЕ ФИНАНСОВОЙ НЕГРАМОТНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ НА СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНИЕ

***Аннотация.** Финансовая грамотность играет ключевую роль в обеспечении благосостояния граждан и поддержании экономической стабильности страны. В данной работе исследуется воздействие низкого уровня финансовых знаний на социально-экономическое положение населения, включая увеличение долговой нагрузки, ухудшение качества жизни и рост финансовых махинаций. Рассматриваются основные факторы, способствующие финансовой неграмотности, такие как недостаточное образование, ограниченный доступ к финансовым инструментам и низкая осведомленность граждан о принципах управления личными финансами.*

В рамках исследования проведен анализ статистических данных, изучены результаты социологических опросов и экспертные мнения по уровню финансовой грамотности в Казахстане. Оценена эффективность государственных инициатив, направленных на повышение финансовой осведомленности населения.

***Ключевые слова:** социальное благополучие граждан, финансовая грамотность, финансовая неграмотность, социально-экономическое положение, личные финансы, финансовые риски, долговая нагрузка, экономическая стабильность, финансовое образование, потребительский кредит, экономическое неравенство, культура сбережений, финансовое мошенничество, финансовая пирамида.*

Azhibayeva G. M.,

Associate Professor,
Master of Management
gulzhan121983@mail.ru

*Kostanay Social-Technical University
named after Z.Aldamzhar,
110000 Kostanay,
ave. Koblandy Batyr, 27*

THE IMPACT OF FINANCIAL ILLITERACY ON THE SOCIO-ECONOMIC SITUATION OF THE POPULATION

Abstract: *Financial literacy plays a key role in ensuring the well-being of citizens and maintaining the economic stability of the country. This paper examines the impact of a low level of financial knowledge on the socio-economic situation of the population, including an increase in debt burden, a deterioration in the quality of life and an increase in financial fraud. The main factors contributing to financial illiteracy are considered, such as insufficient education, limited access to financial instruments and low awareness of citizens about the principles of personal finance management.*

The study analyzed statistical data, examined the results of opinion polls and expert opinions on the level of financial literacy in Kazakhstan. The effectiveness of government initiatives aimed at increasing financial awareness of the population is assessed.

Keywords: *social well-being of citizens, financial literacy, financial illiteracy, socio-economic status, personal finances, financial risks, debt burden, economic stability, financial education, consumer credit, economic inequality, savings culture, financial fraud, pyramid scheme.*